

H.P.A.K. Journalistik

<https://www.svt.se/nyheter/svtforum/bjornen-kommer>

Presentation**Björnen kommer**

Björnen kommer är en bok om ryssrädsla och masspsykologi av författaren och journalisten Mattias Göransson.

Med hjälp av tidigare hemligstämplat material och helt nya fakta från högt uppsatta källor inom bland annat Försvarmakten, Säkerhetspolisen och Sveriges politiska ledning har Mattias Göransson försökt reda ut vad ryssarna gjort mot oss från andra världskrigets slut fram till i dag och vad de inte gjort. Intervjuare är Pontus Mattsson.

Pontus

Välkomna till riksdagen och Politik i bokhyllan där vi i dag ska tala om den här boken, "Björnen kommer", av Mattias Göransson som är journalist och chefredaktör på tidskriften Filter.
Välkommen hit.

Mattias

Tack så mycket.

Pontus

Undertiteln är "Om ryssrädslan, mönsterseende och militära misstag." Vad är det du vill berätta med den här boken?

Mattias

Jag vill berätta två saker, dels vill jag berätta att det som vi lever med nu, det som händer nu, det har hänt flera gånger förut. Jag vill förklara för folk att man faktiskt kan lära sig mycket av historien och dra lärdomar och jag vill lägga ett nytt perspektiv på många av de här händelserna som rör Sveriges förhållande till Ryssland. Det är ett psykologiskt och ett sociologiskt perspektiv, titta på det här ur psykologiska och sociologiska

H.P.A.K. Journalistik

förklaringsmodeller. Hitta en förklaring.

Pontus

Du har tidigare skrivit om Thomas Quick¹ och fallet kring honom och du säger att det finns en hel del likheter mellan synen på Ryssland och synen på Thomas Quick. Vad menar du?

Mattias

Det som slog mig och det som gjorde att jag blev intresserad av det här ämnet, det är lite ironiskt, jag är inte särskilt intresserad av Ryssland och inte särskilt intresserad av försvarspolitik heller, men det som slog var att när jag hade ägnat några år åt det här Quick-fallet och den debatten och äntligen var igenom den och hade plats för nya tankar i huvudet, då sammanföll det med att vi hade en ubåtsjakt i oktober 2014 som var väldigt upphetsad, det var otrolig uppmärksamhet, väldigt mycket hypoteser och skrivelser som ganska snabbt föll samman. Jag tyckte att det var så likt, jag hade läst så mycket av den här Quick-rapporteringen, som den såg ut på 90-talet. Jag tyckte att jag kände igen flera bärande komponenter. Det som kännetecknade Quick-fallet var dels att det var en ganska liten isolerad grupp människor som hade väldigt stark övertygelse, som satt på informationen. Vanliga människor fick inte veta särskilt mycket, men på grund av den här auktoritetstron att man tänkte ändå att det är en åklagare, det är en domstol, det är en polis, så litade man bara på att det de sa var sant utan att ställa några följdfrågor, så kunde vissa ganska fantastiska påståenden spridas utan särskilt mycket källkritik eller faktakontroll. Jag tyckte det var väldigt likt ubåtsjakten, här finns

---

1 Numera Sture Bergwall, erkände och misstänktes för ett trettiotal mord, dömd för åtta av dem. Friad 2013.

H.P.A.K. Journalistik

också en grupp människor som sitter inne på informationen, som släpper väldigt lite information och vi bara sprider den vidare utan källkritik, utan faktakontroll...

Pontus Du menar att det finns inte så mycket bakom det här påståendena?

Mattias Nä, den bevisning... det är väldigt... det här sociologiska perspektivet är intressant för att ett bevis man lade fram var ett foto som en privatperson hade tagit med en mobilkamera över en fjärd. Man såg en prick och lite skum där ute och det var helt omöjligt att se om det var en vattenskoter eller en säl eller vad det nu var. Men i den upphetsningen så presenteras det som ett väldigt hett bevis. Tidningarna publicerade bilden, försvarsmakten la fram den på en presskonferens. Jag trodde inte mina ögon, man såg inte ett skit på den här bilden och det roliga var att i ett annat sammanhang, nämligen amerikansk TV, John Oliver har en talk show. Han uppmärksammade svenska ubåtsjakten så visade han för sin publik, ”Titta här, här har vi svenskarnas bevis för att det är en ubåt,” sen visade han exakt samma bild och då skrattar alla, hela hans publik gapskrattar åt samma bild. Det är exakt samma bild, det är bara ett annat socialt sammanhang, men helt olika reaktioner.

Pontus Okej, du börjar tidigt. Du börjar i efterkrigstiden, 40-talet...

Mattias Ja...

H.P.A.K. Journalistik

Pontus ...kalla kriget är på väg att bli riktigt kallt. Spökraketer beskriver du något och det var något som var hemskt då, vad var det?
Berätta.

Mattias Spökraketerna, jag blev väldigt förtjust i dem när jag upptäckte dem och det var en av de största masshysterierna som har gripit det svenska folket i förhållandevis modern tid. Som du säger, vi var väldigt rädda efter andra världskriget, med all rätt. Sovjet hade tagit halva Europa mer eller mindre och Sverige var väldigt utsatt och man spekulerade kring om vi stod näst på tur. Tidningarna skrev mycket, bland annat om att Sovjetunionen hade tagit Nazitysklands gamla raketbas Peenemünde² i Östtyskland där nazisterna hade haft de här V2-raketerna³ som var världens första ballistiska missiler som de skickade iväg till London och Antwerpen⁴. Precis när tidningarna hade skrivit om detta och hyste farhågor om de här raketerna så var det himlafenomen, det var ett kometregn över Sverige. Då började folk tolka de här kometerna, stjärnfallen, klotblixterna som ryska missiler. Det pågick under tre månader, hela sommaren 1946, det skrevs tusentals artiklar, det var journalister från hela världen i Stockholm och rapporterade om detta och vad man då tolkade som något slags rysk övningsverksamhet där de sköt missiler över Sverige. 997 incidenter rapporterades av försvarsmakten och analyserades mycket noggrant. Man tog detta på fullaste allvar

---

2 Ort i nordöstra Tyskland, två raketforskningsanläggningar placerade under andra världskriget.

3 Vergeltungswaffe 2 (Vedergällningsvapen 2), en robot använd av Tyskland under andra världskriget mot mål i Europa.

4 Huvudstad i Storbritannien och hamnstad i norra Belgien

H.P.A.K. Journalistik

och det visade sig vara helt fel. Till att börja med hade Sovjetunionen inga V2-raketer för amerikanerna hade tagit dem före krigsslutet. Först fyra år senare sköt ryssarna upp sina första ballistiska missiler.

Pontus Men är det så konstigt att det uppstår, du skriver med lätt hand här och gör dig lite lustig över den här masshysterin och det var inget...

Mattias Det är inte min poäng, min poäng är att det är inte konstigt att det uppstår, min poäng är att det här är djupt mänskligt och min poäng är att när vi människor blir rädda av någon anledning så går vi in i ett tunnelseende. Du vet själv om du är ute någon mörk kväll, du uppfattar någon skugga, du blir lite rädd av någon anledning och plötsligt går du in i tunnelseende, det smäller till, det kanske bara är ett avgasrör som feltänder, men du tänker dig pistolskott. När du är rädd börjar du tänka konspirativt, du börjar bara se det som bekräftar din rädsla. Sådana är vi alltid och så har vi alltid varit. Med just ryssarna är det så att de gånger de har gett sig på någon annan så har den här rädslan väckts. -46 var det halva Europa, för sjutton, vi hade efter Prag-kuppen -48, då kom det en annan rädsla för industrisabotörer och spioner, mullvadar kallade man det för. -79 invaderade de Afghanistan och då föds den här skräcken som blir 80-talets olika panik. Nu senast har vi Krim och Ukraina, så alla de här tillfällena har vi tänkt ”o-oh, händer det något här som också tyder på att de är ute efter oss?” Då har vi börjat sortera verkligheten enligt det här tänkta mönstret

H.P.A.K. Journalistik

där vi ser farorna och riskerna.

Pontus 80-talet, du skriver mycket om ubåtsjakterna. Vad var det som... vad är huvudklämman där som du skulle sammanfatta?

Mattias Huvudklämman är där att under väldigt många år gjordes väldigt många observationer i skärgården av olika svårtolkade ting. 6 367 var det om jag inte minns fel, alltså knappt 6 500 observationer mellan 1980 och 1994. Av dem klassades ett hundra arton som säker ubåt och tre hundra elva eller om det var fyra hundra elva... runt... över tre hundra som sannolik ubåt. Poängen är att man tog detta på fullaste allvar hela tiden medan det pågick, sen under 90-talet började utredare gå igenom materialet, hemligstämplar hävas och alla de en gång säkra bevisen har fallit. En viss typ av ljud som hette ”typljudet”, de stod för femtio säkra ubåtar, det var sillstim. Vi hade något som hette ”kavitationsljudet”, som man spelade in ett fyrtiotal gånger, det var minkar. Det allra bästa beviset av alla, det spelades in i Horsfjärden 1982 och det säger ÖB själv och alla har sagt, det är det bästa beviset, det här är vårt säkraste bevis. Det visar sig sen så småningom vara en taxibåt som hyrts av DN. Man hade inte koll på att ytan var fri så man hade spelat in en gammal motorseglare och trodde att det var en ubåt. Och så vidare, och så vidare, och så vidare...

Pontus Men i Karlskrona fanns det en riktig ubåt.

Mattias I Karlskrona fanns det en riktig ubåt och där debatterar man än i

H.P.A.K. Journalistik

dag, var den där på ett spionuppdrag och gick på grund eller seglade den bara fel? Ryssarna sa ”vi seglade fel, det var ett misstag.” Svenska marinen sa ”så klantig kan man inte vara. De måste ha gått in med vilje.” Det diskuterar de lärde om, men där har det gått i vågor, kan man säga. På 80-talet sa man att U137 måste ha varit på ett spionuppdrag. Det som är intressant när man går igenom gamla debatter och kronologiskt läser allt från -46 och framåt, då upptäcker man att på 90-talet och Sovjet var borta och vi inte såg något hot, då var den vedertagna uppfattningen att U137 hade seglat fel. Sen började det svänga igen, så i dag säger... skriver militärbloggar att det är klart att den var på ett spionuppdrag. Man tolkar det olika beroende på hur rädd man är för tillfället.

Pontus

I dag skriver du om den så kallade ”pansartriangeln”...

Mattias

Ja.

Pontus

Vad menar du?

Mattias

Pansartriangeln, det är en omskrivning... det var Eisenhower, när han hade varit president och han höll ett berömt tal när han avgick där han varnade för den här sammanblandningen av olika intressen där försvarsmakten och försvarsindustrin och de politiska intressena, opinionsbildare, försvarsjournalister vävde samman, han varnade för att vi har ett kluster här med en liknande agenda och att det finns en risk att den här agendan tar över, att

H.P.A.K. Journalistik

den inte blir kritisk granskad. Han kallade det för ”Järntriangeln”. Pansartriangeln är... det är faktiskt en reporter som heter Leif Holmkvist som har myntat den och jag tycker bara att det är mer fyndigt. Han säger att oavsett vilken fråga folk ställer så är svaret från det här klustret ”mer pansar” i ena eller andra formen.

Pontus Det är medier, det är politiker...

Mattias ...tankesmedjor... det är så här att militära frågor attraherar inte de flesta människorna. De flesta journalister är inte så insatta, bryr sig inte så mycket om det så de som är försvarsjournalister tenderar att vara det för att de är intresserade av militären och gillar militärer så att det är socialt ganska liten krets. I Sverige är den mycket mindre än i USA och mycket tätare och kända journalister kan vara gifta med officerare och vi har också det här att när du slutar inom försvarsmakten så anställs du inom industrin, vi har försvarsjournalister som blir informatörer på försvarsmakten. Man byter bara stolar med varandra så det är en väldigt tät socialt liten krets.

Pontus Men det här hotet från Ryssland som ofta beskrivs i både medier och hos militärer och politiker, Ryssland är ett auktoritärt land och ockuperat delar av Ukraina, krigat i Georgien... det är väl klart att det finns en oro i Sverige?

Mattias Ja, om det finns något hot så är det väl Ryssland, förstås. Men jag har försökt angripa det här ämnet som när Hannes Råstam gick på

H.P.A.K. Journalistik

Quick-fallet, hur ser bevisen ut? Det finns en generell bild av att han är en mördare, jaja, men man måste gå ner på detaljnivå och titta på varje indicium eller bevis för sig och håller dem? Vad det gäller det nutida ryska hotet så vet alla grunden till konflikten i Ukraina, i alla fall vad de själva säger och det är problemet med den stora rysktalande minoriteten och kan man överföra det till Sverige? Såvitt jag ser är det ingen som ens gör sig besväret att försöka det. Finns det en stor rysk minoritet i Sverige vars intressen är hotade som Ryssland kan tänka sig att invadera för att lösa? Det finns inte utan vad har man då för andra delbevis? Då finns de olika händelserna, väldigt mycket uppmärksamhet kring de här flygkränkningarna till exempel. Att ryska jaktplan ibland har sneddat över svenska gränsen och då försöker jag titta på varje delexempel och tar du då de här flygincidenterna så pratade jag med en flygofficer som påpekar att det förefaller vara felnavigeringar. När det är tyska flygplan som gör det här så tänker vi att det är felnavigeringar och det finns ingen anledning att se annorlunda på de ryska. Men det som händer i det här upphetsade läget är att de här försvarsdebattörerna gärna lyfter fram de ryska kränkningarna. Man tar fram det som passar in i mönstret och är man rädd och uppfattar ett hot för att Ryssland gör det de gör på Krim och i Ukraina så ser man då de här ryska händelserna som väldigt hotfulla. Men det tyska och amerikanska och danska och norska och finska planet som gör samma sak, det ser man inte, det sorterar man bara bort.

Pontus

Okej, vi börjar närma oss slutet, men vad hoppas du att boken ska

H.P.A.K. Journalistik

leda till?

Mattias

Jag hoppas att den ska leda till bättre källkritik och faktakontroll. Tittar man historiskt på det här ämnet så ser man att den här pansartriangeln har haft fel väldigt ofta, de har gjort enorma misstag regelmässigt och regelbundet som man ibland har skyddat sig och kommit undan genom att hemligstämpla. Jag menar att är det någon organisation som man har anledning att vara extra källkritisk mot och ifrågasättande emot, så är det just försvarsmakten och de här försvarskretsarna. Paradoxalt nog har vi ett läge där det är ett kluster som man är väldigt okritisk mot och man bara citerar och man tar deras ord för sanning. Jag tycker att man ofta ska kräva, vad har ni för belägg? Motfrågor. Vad bygger du det här på?

Pontus

Tack så mycket för att du kom hit, Mattias Göransson, som har skrivit boken "Björnen kommer" och som handlar om hotet från Ryssland och hur det uppfattas i Sverige.